

**Ocena
dorobku naukowego dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył
przedstawionego Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów
w celu otwarcia przewodu habilitacyjnego
na Wydziale Nauk Społecznych KUL**

Dr Małgorzata Puchalska-Wasył, zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Psychologii Osobowości Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II, specjalizuje się w zakresie problematyki dotyczącej Ja dialogowego, mieszczącej się w szerokim nurcie psychologii narracyjnej. Na gruncie nauk społecznych, głównie socjologii i psychologii, nurt ten od ponad ćwierćwiecza rozwija się, zyskując coraz większą liczbę humanistycznie zorientowanych badaczy, doceniających wartość badań jakościowych, szczególnie narracyjnych, które ukierunkowane są na poznawanie świata subiektywnych znaczeń jako istotnych czynników podmiotowych, uczestniczących w organizacji ludzkiego zachowania. Początki zainteresowań dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył problematyką Ja dialogowego sięgają już okresu przygotowywania rozprawy doktorskiej pod kierunkiem prof. dr. Piotra Olesia, pt. *Psychologiczna analiza wewnętrznych dialogów. Badania na gruncie teorii H. Hermansa*, która została obroniona w 2004 roku. Od tamtej pory Habilitantka systematycznie i efektywnie rozwijała swoje zainteresowania naukowe, realizowała liczne badania nad różnorodnymi aspektami Ja dialogowego, usiłując rozpoznać nie tylko formy i źródła wewnętrznej aktywności dialogowej, ale również podejmując próby ustalenia jej specyficznej funkcji w życiu człowieka. W ramach poszukiwań badawczych dr Małgorzata Puchalska-Wasył opracowała samodzielnie oraz współuczestniczyła w opracowaniu kilku metod diagnostycznych, zrealizowała też szereg projektów badawczych, których rezultaty opisane zostały w krajowych i zagranicznych publikacjach.

OCENA OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO SANOWIĄCEGO PODSTAWĘ UBIEGANIA SIĘ O STOPIEŃ DOKTORA HABILITOWANEGO

Osiągnięcie naukowe dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył, zatytułowane *Wewnętrzne dialogi - charakterystyka, funkcje, uwarunkowania*, obejmuje 8 publikacji z lat 2011-2016, pośród których 6 stanowią artykuły zamieszczone w wysoko punktowanych czasopismach naukowych o zasięgu międzynarodowym, zaś 2 to rozdziały w monografiach (1 w podręczniku wydanym przez Cambridge University Press, 1 przez Wydawnictwo Naukowe PWN).

Zasadniczy moduł w ramach osiągnięcia naukowego Habilitantki dotyczy charakterystyki wewnętrznych dialogów, uznanych za istotny czynnik pośredniczący w organizacji ludzkiego zachowania. Punktem wyjścia charakterystyki wewnętrznych dialogów Habilitantka uczyniła twórczość literacką, głównie E. Hemingwaya i F. Dostojewskiego, odnosząc się równocześnie do myśli klasyków psychologii: G. Meada, W. Jamesa, L. Wygotskiego i C.G. Junga. Poszukiwania psychologicznej istoty wewnętrznych dialogów zwieńczone zostały artykułem „Self-talk: conversation with oneself? On the types of internal interlocutors”, opublikowanym w *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied* (2015,5). Bazując na źródłach klasycznych i wspierając się poglądami współczesnych badaczy zajmujących się problematyką struktury Ja, przyjęła w swoich dalszych dociekaniach założenia zaczerpnięte z teorii Huberta Hermansa, w myśl których Ja jest strukturą wielogłosową, co oznacza, że może przyjmować rozmaite pozycje narracyjne. Inspirowana tym tokiem rozumowania oraz rezultatami własnych badań, wyodrębniła 4 typy wewnętrznych rozmówców: Oddanego Przyjaciela, Ambiwalentnego Rodzica, Dumnego Rywala i Bezradne Dziecko. Charakterystyce wyodrębnionych pozycji narracyjnych, opartej na analizie rezultatów badawczych, poświęcone zostały 2 artykuły, jeden zamieszczony w *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied* (2015,5), drugi w *Journal of Constructivist Psychology* (2016,2).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w badaniu typów wewnętrznych rozmówców Autorka zastosowała coraz częściej współcześnie docenianą metodologię, określoną mianem idiotetycznej (*nb* wcześniej rekomendowaną przez G. Allporta pod nazwą metodologii eklektycznej), korzystając zarówno z metody ilościowej jak i jakościowej, uznając, słusznie, że miękkie i dalece

zindywidualizowane zjawiska, do jakich należą subiektywne przeżycia i znaczenia, wymagają zróżnicowanego, poszerzonego o procedury interpretatywne/rozumiejące podejścia badawczego.

W innych publikacjach, zamieszczonych między innymi w *International Journal of Psychology* (2016) oraz *Japanese Psychological Research* (2016), Habilitantka opisuje, odnosząc się do kontrowersyjnych propozycji różnych autorów, własną koncepcję na temat wymiarów wewnętrznego dialogu, traktując wyróżnione wymiary: konfrontacyjny i integracyjny jako dwa odrębne, niezależne, lecz nie wykluczające się wymiary obecne w przestrzeni narracyjnej danej jednostki. Jest to stanowisko nowatorskie, które znalazło potwierdzenie w autorskich badaniach empirycznych. Do pomiaru wyodrębnionych wymiarów dr Małgorzata Puchalska-Wasył opracowała i opublikowała własną metodę *Integracja-Konfrontacja (IKON)*. Koncepcja integracyjnej i konfrontacyjnej aktywności dialogowej w wersji rozbudowanej, uwzględniającej typy rozmówców, wraz z analizą rezultatów uzyskanych w ilościowym (eksperymentalnym) i jakościowym (narracyjnym) badaniu opublikowana została w *Journal of Constructivist Psychology* (2016).

Charakteryzując wewnętrzne dialogi, Habilitantka uwzględnia także specyfikę języka, jakim posługują się różnego typu rozmówcy. W celu ustalenia specyficznych cech lingwistycznych korzystała z odpowiedniego programu komputerowego (*Linguistic Inquiry and Word Count*), adaptowanego do warunków polskich, a służącego do formalnej, głównie frekwencyjnej, analizy zwrotów językowych. Ciekawe poznawczo rezultaty z tego badania zostały opisane w artykule przyjętym do druku przez redakcję *Przeglądu Psychologicznego*.

Drugi moduł osiągnięcia naukowego dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył dotyczy problematyki funkcji wewnętrznej aktywności dialogowej. Badania z tego zakresu zostały opisane w dwu anglojęzycznych artykułach oraz w tekście zamieszczonym w książce pt. *Dialog z samym sobą*, współredagowanej wraz z P. Olesiem i E. Brygołą, a wydanej przez Wydawnictwo Naukowe PWN (2011). W badaniu opisanym i opublikowanym w *Applied Cognitive Psychology* (2014) za ważny Autorka uznała rezultat świadczący o tym, że osoby, które przed podjęciem zadania stawiają sobie pytanie w rodzaju „Czy zrobię to?”, a następnie odpowiadają pozytywnie: „Tak, zrobię to”, uzyskują lepsze rezultaty niż osoby, udzielające negatywnej odpowiedzi lub wypowiadające tylko dyrektywę „Zrobię to”. Jest to wynik ważny, który warto by dogłębniej zinterpretować w świetle klasycznej wiedzy psychologicznej,

odpowiadając m.in. na pytanie: Jaką rolę mogą w badanym procesie odgrywać takie czynniki pośredniczące, jak autosugestia, potrzeba samokontroli, poczucie sprawstwa czy zobowiązania? Ważne, choć niezaskakujące, wyniki pochodzą także z badania zrealizowanego za pomocą autorskiej, udoskonalonej metody kwestionariuszowej (*Funkcje Dialogów FUND*) nad związkiem meta-funkcji dialogów wewnętrznych z dwoma wcześniej wskazanymi typami dialogów: integracyjnym i konfrontacyjnym. Na podkreślenie i uznanie zasługuje krytyczne podejście Habilitantki do przeprowadzonych badań, ujawniające się między innymi przy opisie niejednoznacznych wyników dotyczących funkcji wyodrębnionych typów rozmówców (integracyjnego i konfrontacyjnego), a opisanych w pracach innych autorów. Zauważa, co istotne, możliwość zaistnienia artefaktów w badaniach prowadzonych przy użyciu odmiennych procedur zbierania danych. W tym kontekście uzupełnienie własnych badań ilościowych nad funkcjami integracyjnego i konfrontacyjnego stylu rozmowy analizami jakościowymi uznać należy za w pełni uzasadnione. Pozwoliło to Autorce na sformułowanie istotnego wniosku, mówiącego, że wprowadzie „znajomość typu interlokutora pomaga przewidywać funkcje prowadzonego z nim dialogu, ale ich nie determinuje”.

Trzeci moduł wchodzący w skład osiągnięcia naukowego dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył dotyczy uwarunkowań wewnętrznej aktywności dialogowej i obejmuje 3 artykuły opublikowane w wysoko punktowanych czasopismach oraz 1 (we współautorstwie z Piotrem Olesiem) w podręczniku „Handbook of Dialogical Self Theory”. Opisane w wyżej wymienionych tekstach badania skoncentrowane są przede wszystkim na cechach osobowości traktowanych jako potencjalne determinanty dialogów wewnętrznych. Uzyskane rezultaty badawcze nie budzą wątpliwości, ale też nie zdumiewają, chociaż na gruncie psychologii dialogowej mogą uchodzić za nowatorskie. Ważne, że Habilitantka krytycznie odnosi się do ewentualnego traktowania cech osobowości jako czynników determinujących typ dialogu wewnętrznego, zauważając, że związek korelacyjny nie jest tożsamy ze związkiem przyczynowo-skutkowym. Nie przekonuje jednak uzasadnienie przyjęcia formuły: „uwarunkowania osobowościowe” faktem wyprowadzenia jej z założenia, że skoro cechy osobowości (w modelu McCrea i Costy) są kategoriami biologicznymi, to „można przyjąć, że wpływają na wewnętrzne dialogi”. To zbyt pochopne założenie, droga od biologii do subiektywności jest jednak odległa i bynajmniej nie bezpośrednia.

Interesująco przedstawiają się wyniki badań na temat związku procesów integracji i konfrontacji w dialogach wewnętrznych z cechami osobowości, skłonnością do przyjmowania perspektywy Innego i stylami przywiązania, opublikowane w *Journal of Constructivist Psychology* (2016). Skłoniły one Autorkę do postawienia i empirycznego zweryfikowania hipotezy o istnieniu sytuacyjnych charakterystyk dotyczących integracyjnych i konfrontacyjnych stylów dialogu wewnętrznego. Jako uwarunkowanie sytuacyjne uznana została subiektywna, poznawcza interpretacja okoliczności, jakie rozpatrywane są w dialogu. Wniosek, mówiący o tym, że postrzeganie rozmówcy jako podobnego do siebie sprzyja/powoduje jego pozytywny odbiór i sprzyja nastawieniu integracyjnemu jest ważny, chociaż nie zaskakujący. Warto by go zinterpretować w świetle twierdzeń psychologii społecznej, gdzie mocno ugruntowana jest teza o roli podobieństwa Ja – Inny w relacjach społecznych. Podobna uwaga/propozycja nasuwa się w odniesieniu do znaczenia dystansu psychicznego wobec interlokutora dla procesów integracyjnych i konfrontacyjnych w dialogu wewnętrznym.

Interesująca i godna głębszej refleksji jest teza, do której skłania się Habilitantka, a zaczerpnięta z teorii Piotra Olesia, zakładająca, że wewnętrzna aktywność dialogowa stanowi specyficzną dyspozycję osobowości, uczestniczącą w funkcjonowaniu poznawczym, emocjonalnym i społecznym człowieka, powiązaną prawdopodobnie (co należałoby udowodnić) z procesami neurobiologicznymi. W tym kontekście, a także, czy przede wszystkim, w świetle prezentowanych przez Habilitantkę ciekawych i ważnych poznawczo lecz często niejednoznacznych wyników badań zgodzić się wypada z Jej i Jej mistrza stanowiskiem, w myśl którego wewnętrzna aktywność dialogowa stanowi prawdopodobnie kategorię antropologiczną, wykraczającą poza klasyczne psychologiczne modele osobowości, oparte na naturalistycznych założeniach ontologicznych dotyczących istoty człowieka. Wątek ten zasługuje na głębszą refleksję.

Dyskusyjny wydaje się pogląd, w myśl którego dialogowa wewnętrzna aktywność zawsze ma charakter adaptacyjny, służący radzeniu sobie z problemami, dylematami, sprzyjający osiągnięciu porozumienia z innymi, dzięki obecności procesów myślenia dialektycznego. Otóż myślenie dialektyczne, przejawiające się w dialogowości, z pewnością może sprzyjać rozwiązywaniu dylematów i mentalnemu pokonywaniu problemów, ale równie skutecznie może ten proces utrudniać. Jeżeli połączyć aktywność dialogową z refleksyjnością (a do takiego podejścia skłania

perspektywa antropologiczna, głównie personalistyczna), to okazuje się, że wewnętrzna wielogłosowość niekiedy wręcz powoduje nasilanie się dylematów, wątpliwości, rozterek, a nawet prowadzić może do „jałowej równowagi” (termin C.G. Junga), przejawiającej się w trudnościach z podejmowaniem decyzji, formułowaniem jednoznacznych ocen. Wzmoczona refleksyjność, pozbawiona oparcia w nadrzędnym systemie wartości i wsparta tendencją do myślenia relatywistycznego, może prowadzić wręcz do dezintegracji osobowości. Rozumowanie dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył zdaje się zbliżać do zarysowanego wyżej, o czym świadczy jedno z pytań, jakie uznała za istotne w perspektywie ewentualnych dalszych badań: „Od czego zależy to, że jedni ludzie w efekcie dialogu dochodzą do nowych twórczych rozwiązań problemu, a inni nie?” Dotychczasowe badania – ani Habilitantki, ani innych, cytowanych przez nią badaczy – nie dały jednoznacznej, wiarygodnej odpowiedzi na to pytanie.

OCENA DODATKOWYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH

Prace składające się na dorobek naukowy dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył, upoważniający do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, poprzedzone były badaniami opisanymi w ponad 20. publikacjach krajowych i zagranicznych. Całość dorobku świadczy o ciągłości zainteresowań naukowych Habilitantki, o pasji badawczej opartej na przekonaniu, że wewnętrzna aktywność dialogowa jest ważnym elementem życia psychicznego człowieka, pełniącym specyficzną, choć trudną do uchwycenia w badaniach empirycznych funkcję, wymykającą się jednoznacznej ocenie. Wątpliwości te ujawniły się już w punkcie wyjścia, tj. na etapie ustalenia, czy aktywność dialogowa należy do zjawisk powszechnych, dotyczących każdego człowieka (jak zakłada prekursor badań nad Ja dialogowym H. Hermans). Skłoniły one Habilitantkę do pogłębionej refleksji nad relacją między aktywnością dialogową i monologową z jednej strony i narracją w klasycznym rozumieniu, przyjmowanym także przez psychologów. Problem relacji między wewnętrzną aktywnością dialogową i narracyjną stanowił główny przedmiot badań dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył w okresie podoktorskim i zaowocował 4. publikacjami. W jednej z nich, zatytułowanej „Teoria narracyjnej tożsamości Dana P. McAdamsa”, przygotowanej we współpracy z Piotrem Olesiem, przybliżona została polskiemu czytelnikowi teoria tożsamości narracyjnej autorstwa czołowego przedstawiciela

psychologii narracyjnej oraz metoda służąca do badania tożsamości narracyjnej (Wywiad Historii Życia). W innej ważnej publikacji z tego okresu, pt. „Tożsamość narracyjna czy Ja polifoniczne?”, również we współautorstwie z Piotrem Olesiem, dokonana została wnikliwa i konkluzyjna analiza podobieństw i różnic między teorią tożsamości narracyjnej Dana McAdamsa i teorią Ja dialogowego Huberta Hermansa – jako opowieści polifonicznej. Z analizy przedstawionej w wyżej wskazanych, a także innych pracach Hermansa zdaje się wynikać wniosek, że dialog wewnętrzny w istocie rzeczy stanowi formę narracji o życiu, a rozpoznawane różnice mają charakter drugorzędny i związane są z założeniami antropologicznymi, przyjmowanymi przez twórców obu teorii. Założenia te nie są jednak formułowane *expressis verbis*.

Ważną publikacją z okresu podoktorskiego, a nie uwzględnioną na liście osiągnięć habilitacyjnych, jest artykuł pt. „Zjawisko wewnętrznych dialogów w świetle integracyjnego modelu osobowości Dana McAdamsa”, zamieszczony w *Przeglądzie Psychologicznym*. W artykule tym Autorka eksponuje rozmaite funkcje adaptacyjne, jakie mogą być pełnione przez dialogi wewnętrzne. Pod tym względem dialog może być bez wątpliwości uznany za formę narracji.

Interesujące są 3 prace, spoza dorobku habilitacyjnego, na temat dialogu wewnętrznego w kontekście procesu twórczego. Autorka ukazuje w nich podobieństwa tych dwu form specyficznej, podmiotowej aktywności, zestawiając ze sobą z jednej strony koncepcję Ja dialogowego H. Hermansa, z drugiej zaś filozoficzną i literacką myśl V. Biblera oraz M. Bachtina. Zauważa, że w wewnętrznych dialogach słowa są przede wszystkim nośnikami podmiotowych znaczeń, chociaż mogą mieć – co ciekawe i często niedoceniane – charakter zmysłowy, wyobrażeniowy (słuchowy, wzrokowy). Otwarte pozostaje pytanie o istotne różnice między powszechnymi, codziennymi dialogami wewnętrznymi a dialogami będącymi przejawem czy efektem procesu twórczego. Obiecująco rysuje się też perspektywa badań nad doświadczaniem wątpliwości w kontekście wewnętrznej aktywności dialogowej. Pojawiły się dwie, opracowane we współautorstwie, publikacje na ten temat, gdzie zaprezentowany został dialogowy model wątplenia, wymagający, jak sama Autorka twierdzi, empirycznego uwiarygodnienia. Wyniki dotychczasowych badań inspirują do formułowania szeregu hipotez dotyczących związku doświadczania wątplenia z różnymi aspektami aktywności dialogowej. Warto, być może, wątplenie osadzić w ramach szerszej

kategorii, jaką jest refleksyjność, stanowiąca – w myśl założeń personalizmu - jedną z istotowych cech ludzkiej podmiotowości.

Do ważnych, choć nieuwzględnionych w module stanowiącym podstawę wniosku o stopień doktora habilitowanego prac należą te, które dotyczą między innymi współredakcji (wraz z P. Olesiem i M. Sobol-Kwapińską) podręcznika pt. „Osobowości prawie wszystko. Ćwiczenia z psychologii osobowości”. Podręcznik ten ma istotny walor edukacyjny, nie tylko ułatwia przyswajanie sobie teoretycznej wiedzy na temat wiodących nurtów psychologii osobowości, ale także – co bardzo ważne – pomaga zrozumieć i zastosować tę wiedzę w praktyce.

Docenić należy również opracowanie przez Habilitantkę 6. metod badawczych przeznaczonych do diagnozy różnych aspektów aktywności dialogowej oraz współuczestnictwo w opracowaniu (z P. Olesiem) polskiej wersji Metody Konfrontacji z Sobą H. Hermansa i E. Hermans-Jansen.

Na marginesie lektury prac dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył pojawiają się wykraczające poza przyjęte przez Nią ramy teoretyczne i metodologiczne, ale z poznawczego punktu widzenia ważne, jak się zdaje, pytania. Na przykład: Jak można rozumieć koncepcję Ja dialogowego w odniesieniu do filozofii dialogu/spotkania (np. Buber, Levinas, Tischner) gdzie się zakłada, że człowiek, definiowany jako byt osobowy, niejako z natury jest istotą dialogiczną, istnieje zawsze w dialogu z innym, w relacji z innym, wobec i dla innego? Czy założenie o tym ontologicznym fakcie znajduje powiązanie/przełożenie na wewnętrzną aktywność dialogową badaną przez psychologów? Intrygujące jest też pytanie o stosunkowo słabe zainteresowanie badaczy-psychologów problematyką wewnętrznego aktywności dialogowej w kontekście współczesnej kultury; z jednej strony w świetle założenia, o jakim pisze Habilitantka, a głoszącym powszechność tego rodzaju aktywności, z drugiej – paradoksalnie - w świetle obserwowalnego zjawiska prowokującego nazywanie współczesnej kultury mianem „kultury nadawców, gdzie wszyscy mówią, nikt nie słucha”, gdzie dominującymi są „dialogi równoległe”, gdzie często refleksyjność jest w pogardzie, ponieważ utrudnia błyskotliwe reakcje i szybkie podejmowanie decyzji o tak bardzo cenionym dziś charakterze pragmatycznym. Czy, być może, we współczesnych czasach aktywność monologiczna nie jest powszechniejsza niż dialogowa? Nasuwa się tu także problem odróżnienia dialogu, jako formy refleksji, od

kalkulacji, spekulacji czy negocjacji – aktywności stanowiących narzędzia racjonalnego rozumu, służących osiągnięciu pragmatycznych celów.

Powyższe pytania dodatkowo świadczą o wartości dorobku naukowego dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył jako źródle inspiracji do ewentualnych dalszych badań.

PODSUMOWANIE

Uważam, że dorobek naukowy dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył jest ważny zarówno z teoretycznego jak i aplikacyjnego punktu widzenia. Rezultaty przeprowadzonych przez nią badań poszerzają stosunkowo skromną, jak dotychczas, wiedzę psychologiczną na temat wewnętrznej aktywności dialogowej, aczkolwiek nie dają - z czego Habilitantka zdaje sobie sprawę – ostatecznych odpowiedzi na wiele stawianych pytań.

Dorobek naukowo-badawczy dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył znajduje wyraz w licznych publikacjach zagranicznych i krajowych (łącznie ponad 30, o sumarycznym wskaźniku *impact factor* 7,552). W przeważającej mierze dorobek ten dotyczy problematyki Ja dialogowego, co świadczy o fascynacji Habilitantki tą problematyką i o determinacji w zgłębianiu specyfiki zjawiska wewnętrznej aktywności dialogowej - zarówno na płaszczyźnie teoretycznej jak i badawczej.

Prace dr M. Puchalskiej-Wasył odznaczają się wysokim poziomem merytorycznym, są poprawne od strony metodologicznej. Godne podkreślenia jest to, że ujawniają one refleksyjne, krytyczne nastawienie Autorki do pozyskiwanych rezultatów badawczych, co można potraktować jako przejaw Jej intensywnej aktywności dialogowej i predyktor dalszej efektywnej pracy twórczej.

Na uwagę zasługują także osiągnięcia dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył w zakresie kierowania i realizacji krajowych projektów badawczych; była też stypendystką Fundacji na rzecz Nauki Polskiej. Liczne jest czynne uczestnictwo Habilitantki w krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych, w popularyzacji nauki oraz w pracy dydaktycznej. Za działalność naukową Habilitantka otrzymywała wielokrotnie nagrody Rektora KUL.

Dorobek naukowy dr Małgorzaty Puchalskiej-Wasył, szczególnie ten, który składa się na osiągnięcie naukowe (wg art. 16 ust. 2 Ustawy), odznacza się wysokimi walorami merytorycznymi i metodologiczną nienagannością. Jako taki, dodatkowo wzbogacony zasługami dydaktycznymi i organizacyjnymi na rzecz Uczelni, w pełni uzasadnia sformułowanie wysoce pozytywnej oceny pracy Habilitantki i nadanie Jej stopnia doktora habilitowanego.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'M. Puchalska-Wasył', written in a cursive style.